

Minden filmre vagy színpadra alkalmazott szépirodalmi műnél óhatatlanul előtérbe kerül a műfajra-alkalmazás problémája. Különösen gyakran gyakori kérdés ez a filmnél, amely szinte folyamatosan él szépirodalmi, közöttük klasszikus művek feldolgozásával. Nem kétséges, hogy itt az író és a mű színvonalát illető tisztelet mellett, a filmnek, mint műfajnak törvényszerűségei — és nem is éppen tartózkodó törvényszerűségei — lépnek előtérbe. Ilyen módon, ez erőszakos hatalom befolyására, maga az eredeti mű átalakul, anélkül (ideális esetben), hogy akár mondanivalójáról, akár az egyes alakokat illető állásfoglalásáról lemondana.

A más műfajra való feldolgozás — nem egyszerű »átmentés«, hanem átköltést jelent, egy másik dimenzióba való emelést.

Erre gondol az ember, mikor a *Móricz Zsigmond* novellájából készült *Egi madár* című film után lehunyja a szemét, mint aki leteszi a könyvet, s átengedi tudatát, érzelmeit, idegrendszerét az élménynek.

Mert Móricz sokkal szenvedélykeltőbb írónk, semhogy — ha más műfajban is — valami semleges jó-érzésnek vagy közömbösségnek engedne helyet. Novelláiban keményen, lényegretörően szerkeszt, pontos utalásokkal, s a lélekrajz mesterien föllobbantott csóváival a robbanást készíti elő; nála tehát úgyszól-

ván minden mondat lényeges. A film alkotói is figyelmesek voltak erre. Az a figyelem azonban még nem azonos azzal az érzékenységgel, amely a filmben folytatni tudja, vagy újjászülni képes az eredeti művet.

Az »Egi madár« is a fentemlített szigorú szerkesztésű novellák közé tartozik. Kezdődik egy újdonsült nagygazdáné, egy summáslányból lett »falu-első-asszonya« és teljes új környezete bemutatásával s ez egyszerűen kibontja az egész emberi és társadalmi problémát. Szép szegénylány, öregedő módos férj s mindkét oldalon a szembenálló hozzátartozók. A cselédek megvetik az új nagygazdánét, a »szőkevényt«, a módos rokonság pedig elreteszeli igyekezik a betolakodó útját. Valójában se ide, se oda nem tartozik. Az egy nap, egy éjszaka keretébe helyezett novellában, a társadalmi és családi konfliktus tetőpontján hazaérkezik a régi kedves, a szegény legény, s visszaköveteli magának az asszonyt, megbántottságból, hetykeségből — először csak szeretőnek, végül is társnak a szerelemben, munkában, szegénységben.

A mesterien tömör novella a filmen epikusán magyarázó lett. Helyet kapott az előzmény, a két fiatal szerelme, amely a fiú állhatatlansága miatt folytatódott úgy, ahogy a filmben is történik: a szép parasztlány a nagygazdáé lesz. A fiú

nem viszi magával kedvesét a bizonytalanságba, a magárahagyott leány viszont a gazdagsághoz s egyben a boldogtalansághoz vezető utat kénytelen választani. A film jó néhány utalást, móríci villanást kibontott, beledolgozott a történet szövegébe, előzményként is, cselekménynek is.

Mégis, mivel magyarázható a film nyomán az elkerülhetetlen hiányérzet? Hiszen a forgatókönyvíró, Cseres Tibor, igyekezett a novella minden fontos elemét megtartani. Talán az író szándékát változtatta volna meg? Tudatosan, tiszteletlenül nem történt itt semmi ilyen. És mégis: minden leltári hűség mellett, sőt ellenére, valahogyan nagyrészt Mórícz hiányzik ebből a filmből. Csupa nemes szándék — s mégis: az ihlet elkerülése.

Panni, a szegény lány, az eredeti novellában a szegénység hálójából igyekszik szabadulni, a gazdagság hatalmára vágyik, dacocsan, tudatosan. »Első asszony« akar lenni — ezt mutatják házasságában is a nekikeseredett, konok kísérletek. Nem csupán a szerelmi csaldóság kergette ide, mint ahogy a film idillikusan értelmezi. Bonyolultabb és összetettebb a probléma, míg végül annyi megrendülés után, Panniból valóban »égli madár« lesz.

Komárominak, a nagygazdának ábrázolása sem egészen világos a filmben. Mórícznál félreérthetetlen. A nagygazda megvásárolta magának a tündéri, fiatal, friss vérű parasztlányt. Nemcsak az öregedő férfi érthető húzódása riasztja vissza, hogy összeugorjon a fiatal Miskával, sőt elsősorban nem az. A birtoikos fölényes nyugalma, magabiztossága, orrfricskázó derűje, lusta egykedvűsége, az, hogy övé a »portéka«. Cinikus nyugalmának főként ez az alapja. Szerelem, szenvedély, meg más ilyenféle zaggyvaság? Hogyan is érintheti mindez a gazdagságon alapuló birtoklási jogot!

A móríci novella időbeli, történelmi kiterjedésében (huszonnégy óra) — kitűnő keretét adhatta volna a forgatókönyvnek. A móríci mű bonyolult lélekrajza kevesebb történelmi részletezést, viszont bővebb lélektanai elemzést követelne, amit maga a film bizonyít, hiszen a cselekmény

kibővítése nem izgalmasabbá, de vontatottabbá teszi a történetet. Fontosabb tehát a drámai források gondosabb kidolgozása. Erről éppen a film értékei tanúskodnak. Milyen szépen sikerült a báljelenet megkomponálása! Itt, a már eddig jelentékeny tehetséget bizonyító rendező, Fehér Imre jóvoltából, Mórícz ábrázolásának hőfokáig ér a film. Különösen az a kép válik emlékeztetéssé, amikor a cigányok abbahagyják a muzsikálást s az elnémult terem dübörgésnél többet mondó csendje zuhan az ellenfelekre.

Fehér Imre, a nagysikerű »Bakaruhában« rendezése után mintha ebben a közegben, ebben a sűrű, szenvedélyes s bonyolult paraszti materiában idegenebbül mozogna. Néhány költői beállítás mellett, számos ötlet kerestnek »geg«-ízűnek tűnik. Ilyen például a filmet elindító édeskés kancsó jelenet, mely motívumként visszatér, s amely elűt a móríci világtól s a móríci idilltől. Ilyenek a sematizmustól nem idegen cséplési képek — álfeszültséggel. Amilyen szép és igaz a fiú után szaladó leány jelenete; kettejük találkozása a falusi utcán, olyan mesterkelt a híd motívum, vagy a padlásablakból fényképezett kép. S hogyan kerül a filmbe ez a nem móríci csendőr?

A fiatal rendező ebben a filmjében is, megmutatta ereditésére törekvő tehetségét, bár nehéz dolga volt olyan filmek után, mint a *Talpalatnyi föld*, a *Körhinta* és a *Szaka-dék*. Erdemes viszont többet törödni a színészi játék kimunkálásával. Sok ebben a filmben a látványosan túlzó arcminika, az elavult szemjáték, s ez nemcsak a fiatal *Szabó Ildikó* rovására írandó, aki egyébként számos jelenetben drámai erőt mutat. Végigvonul ez a felfogás érettebb, idősebb művészek játékán is. Persze, ennek a tünetnek a gyökerét is a gondos lélekrajz elhanyagolásában kereshetjük.

A tanulság csak annyi: nem eleendő a leltári hűség, le kell hatolni az eredeti mű mélységeibe, hogy megeljük a formát, a hangot, azt a művészi kivitel, amely igazi hűséggel szolgálja az alkotó mondanivalóját.

VÉSZI ENDRE